

פרשת השבוע

לולי משה בחירו עמד בפרץ

הרב דוד נוימן (המאמר מבוסס על רעיון ששמעתי מהרב תבורי)

לא אחת נאלץ משה רבינו לעמוד מול הקב"ה ולבקש מלפניו על עמו. תפילתו לאחר חטא המרגלים בקדש ברנע דומה לתפילה שנאמרה כשנה קודם לכן בהר סיני, לאחר חטא העגל (לפי הרמב"ן נאמרה התפילה מיד לאחר דברי הקב"ה "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול", אך לפי אבן עזרא, תחילה ירד משה אל העם ולאחר שרפת העגל חזר ועלה להר סיני ואז התפלל). עיון מקרוב יגלה, שאין הדמיון גדול כפי שניתן לחשוב. יתרה מזאת - תגובותיו של הקב"ה בשתי הפעמים שונות לחלוטין.

לאחר תפילת משה בחטא העגל נאמר: "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו" (שמות, ל"ב, יד), ואילו לאחר תפילתו בקדש ברנע לא מתבטל לגמרי גזר הדין, אלא הוא רק מומתק מגזר דין מוות ל"מאסר עולם" (40 שנה).

לאור ההבדלים הללו צוות מספר שאלות:

- א. מניין שואב משה את דבריו לתפילתו הראשונה, דברים שיש בהם כדי לבטל את גזר הדין החמור?
- ב. מדוע לא חוזר משה על אותה תפילה גם לאחר חטא המרגלים, הרי אם היה אומרה בשנית היה מצליח לבטל שוב את גזר הדין באופן מוחלט?
- ג. מניין שואב משה את דבריו לתפילתו השנייה?

הפתרון לשאלות אלו נעוץ בשיחה שהתנהלה בין משה לקב"ה עוד בהיותו בארץ מצרים. לאחר פגישתו הראשונה עפ פרעה חוזר משה לקב"ה ובפיו שלוש טענות קשות:

1. "למה הרעתה לעם הזה" (שמות, ה', כב).
2. "למה זה שלחתיני" (שם).
3. "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך" (שם, כג).

לכאורה, דומה הטענה השלישית לראשונה, אך ניתן לפרשה בצורה שונה. משה מתלונן על חילול השם שנגרם עקב מצבם של בני ישראל. עם ישראל מייצג את הקב"ה בעולם - כשעם ישראל מתנשא - מתפאר שמו של הקב"ה, כמו בתקופת שלמה או כפי שעולה מדברי רחב (יהושע, ב'), וכשעם ישראל יורד עד עפר - מתחלל שמו של הקב"ה. בעוד שבטענתו הראשונה מבקש משה על בני ישראל: "למה הרעתה לעם הזה", בשלישית טוען הוא לכבודו של הקב"ה, כמי שאומר עשה למען שמך. "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך" - כאילו רוצה לומר, שהוא (משה) בא לדבר בשם ה' אך פרעה לא שת ליבו לכך.

שלוש טענות זוכות לשלוש תשובות (תחילת פרק ו'):

לראשונה שומע משה על ברית בין הקב"ה והאבות, ועל כך שהוא השליח לקיום הברית, ובכך עונה לו הקב"ה לשאלתו השנייה. רוצה לומר, שלשאלתו של משה "למה זה שלחתיני", תשובת הקב"ה היא ששליחותו מתחייבת מעצם קיום הברית והבטחת הקב"ה לאבות (חיזוק לדברים אלו מובא ברש"י פסוק ב', ד"ה "ויאמר אני ה'").

"וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אותם ... לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתני אתכם מעבדתם..."

אין בדברים אלו כדי לענות לטענתו הראשונה של משה, גם אין חידוש בדבריו של הקב"ה "וגם אני שמעתי", שהרי דברים אלו נאמרו כבר למשה בסנה, אך יש בכוח הדברים לפחות כדי להרגיע. הקב"ה מבטיח למשה שלא לאורך ימים יסבלו בני ישראל במצרים, יציאתם מסבלות מצרים קרובה.

מגמה דומה קיימת בתשובה השלישית, שגם בה ישנה הרגעה והבטחה, "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים". גאולה כנגד שיעבוד, וזרוע נטויה כנגד זרוע המכה של המצרים. לא עוד עם בזוי ומוכה לעיני העמים, אלא להיפך - עם היוצא בגאון מבית עבדים, ועל כל זאת מתנשאת התגלות ה' לעיני כל העולם, כנגד חילול ה' שהיה עד כה בעת השתעבדות ישראל במצרים.

"שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל יושבי כנען תפל אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן..."

ואף כמה עשרות שנים אחר כך זכורה יד ה': "ולמה תכבדו את לבבכם כאשר כבדו מצרים ופרעה את לבם הלוא כאשר התעלל בהם וישלחום וילכו" (שמואל א', ו', ו').

שלוש התשובות מהוות עבור משה גם שלוש הבטחות.

- * - גאולת ישראל לקיום ברית האבות.
 - * - הוצאת ישראל ממצרים מבית עבדים.
 - * - הוצאת ישראל ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ובשפטים גדולים, על ידם יתגדל ויתפאר שמו של הקב"ה (קידוש ה' לעיני העמים).
- שלוש ההבטחות מדרבנות את משה לצאת לדרכו.

תפילתו של משה לאחר חטא העגל בנויה משלושה חלקים (שמות, ל"ב).

1. "למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה" (יא).
 2. "למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים" (יב).
 3. "זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך" (יג).
- מגמתו של משה ברורה, אין מדובר בשלוש טענות שנשלפו מהשרוול.

נסבירן אחת לאחת:

* בטענה הראשונה מעלה משה את תשובתו השניה של הקב"ה במצרים, ההבטחה להוציאם מהצרה בה הם נתונים. בתקיפות שואל הוא לשם מה הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים, הרי שם סבלו בבית עבדים ואילו כאן עתידים הם לסבול מחרון אף ה', אם כן מה הועילה הוצאתם ממצרים.

* בטענתו השניה מתריע משה מפני חילול ה'. כוונתו לומר מה הועילו היד החזקה, השפטים וכל הניסים אם מצרים יאמרו: "ברעה הוציאם להרג אתם בהרים", ושוב יתחלל שם ה' לעיני כל העמים (אבן עזרא, פסוק יב).

* בטענתו השלישית מעלה משה את ברית האבות, אותה ברית בה נשבע ה' לאבות להוציא את זרעם מארץ מצרים ולהביאם אל ארץ ישראל.

בתפילתו מזכיר משה את שלוש ההבטחות שהובטחו לו במצרים. תגובת הקב"ה היא:

"וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו" (שמות, ל"ב, יד).

מנוע הייתי לומר שניצח משה את הקב"ה, אך הגמרא מסייעתני:

"אמר רב כהנא משום רבי ישמעאל ברבי יוסי יוסי מאי דכתיב: 'למנצח מזמור לדוד' - זמרו למי שנוצחין אותו ושמח. בא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם, בשר ודם מנצחין אותו ועצב אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמח שנאמר: 'ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו'" (פסחים ק"ט).

למרות שמשה עמד בפרץ וניצחו נקרא בחירו (רש"י שם).

ענינו על השאלה הראשונה, כיצד הציל משה את בני ישראל בחטא העגל בתפילה כה קצרה ותמציתית, ונותר לנו לענות מדוע לא חזר משה על תפילתו בחטא המרגלים, הרי יכול היה להציל בשנית את בני ישראל?

לאחר חטא המרגלים מקדים הקב"ה תרופה למכה. בעוד שבחטא העגל נחרץ גזר הדין ללא אומר ודברים, מיד לאחר הטלת האשמה בבני ישראל, הרי שבחטא המרגלים ישנה הקדמה לחריצת גזר הדין:

1. "עד אנה ינאצני העם הזה".
2. "ועד אנה לא יאמינו בי בכל האתות אשר עשיתי בקרבם".
3. "אכנו בדבר ואורשנו ואעשה אתך לגוי גדול ועצום ממנו" (במדבר, י"ד, יא-יג).

ניתן לראות כי שלושת האישומים קשורים ישירות לתפילת משה בחטא העגל, מהווים תשובה לדבריו וסותמים את טענותיו.

"עד אנה ינאצני העם הזה" - משה התריע מפני חילול השם שעלול להיגרם עם השמדת בני ישראל. תשובת הקב"ה היא שבני ישראל מנאצים, מחרפים ומחללים את שם ה' לא אחת אלא פעמים רבות, ולכן עדיפה הכאה, שבה יחולל שם ה' לעיני העמים פעם אחת, מאשר שימשיך שמו להתבזות עוד פעמים רבות על ידי בני ישראל (עפ"י אור החיים).

"ועד אנה לא יאמינו בי" - האשמה זו סותמת את דברי משה מדוע הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים לסבול במדבר (טענתו הראשונה בחטא העגל). תשובת הקב"ה היא שהוצאתם של בני ישראל ממצרים נועדה כדי שיאמינו בו [כהסבר הרמב"ן על הפסוק: "אנכי ה' א-להיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים"], אך בני ישראל לא מאמינים בו, ואם כן, הוצאתם היתה לריק.

"אכנו בדבר ואורשנו" - "וא"ת מה אעשה לשבועת אבות? 'ואעשה אתך לגוי גדול', שאתה מזרעם" (רש"י ע"פ מדרש רבה). כלומר, ברית האבות תקויים במשה וזרעו.

נסתם הגולל, נשתתק הסגור. התפילה הראשונה לא תחזור על עצמה. הברית שנכרתה בין משה לבין הקב"ה בחורב חטא העגל עומדת לימינו, אך אין בברית זו לבטל את גזר הדין. אך לא רועה נאמן כמשה רבינו יניח ידו. שכן באותה ברית הבטיח הקב"ה למשה את כניסת בני ישראל לארץ המובטחת. כיצד תעמוד הבטחה זו מול גזר הדין? לאחר תפילתו של משה, המתבססת על ברית חורב, מומתק גזר הדין. החוטאים ימותו במדבר ובניהם אכן ייכנסו לארץ. הקב"ה עומד בהבטחתו למשה - ירושת הארץ לא בוטלה. גזר דין המוות הומר במאסר עולם.

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן:

. GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת:

LISTPROC@JER1.CO.IL

עם התוכן:

. INFO YHE-ABOUT

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב

YHE@JER1.CO.IL לכתובת

כל הזכויות שמורות 1996 ישיבת הר עציון